

A háború patológiája

Danyi Zoltán: *A dögeltakarító*. Magvető, Budapest, 2015

A patológia, magyarul kórtan kifejezés a görög *phatosz* és a *logosz* szó kapcsolatából eredeztető. Patologikus az a betegség vagy tünet, amely már szervivé vált. Danyi Zoltán új könyve középpontjába eme morfológiai és funkcionális elváltozások eredetét helyezi. A kór az üritkezési szerveget támadja meg nála. *A dögeltakarító* hőse/elbeszélője Berlin utcáit járva kényszeresen ereget, de baj van a vizeléssel is, amely a regény során el-elakad. A szelek hangos eregetése családi körben a neveltség tárgya, nyilvánosan azonban megbotránkoztató. Danyi Zoltán nem is választhatott volna jobb kifejezést a háború botrányának ábrázolására. A háború traumája a regényben nem az idegeket támadja meg, hanem azokat a bonyolult testi szükségeket, amelyek elvégzése közben az ember a legesendőbb. Másrészt a patológus alatt leginkább a hullákkal dolgozó orvost értjük, ami Danyi regényében a dögeltakarításra asszociál. Hogy nem csupán állati tetemek eltakarításáról van itt szó, hanem bizony a háború áldozatairól, arra csak utalásokat találni a regényben.

A dögeltakarító háborús regény, pontosabban a kilencvenes évek balkáni háborújának a mába átnyúló, a hátszínját, a frontot és szinte az egész Közép-Európát átfogó megrázó története. Danyi Zoltán naturalisztikusan tárja föl a botrányt, nem is annyira a nagypolitika, hanem inkább a maga sem büntelen kisember szemszögéből, aki nem találja föl magát a háború hivatalos vége után sem. Az író az identitás nélküli ember profilját rajzolja meg mesterien. Az elbeszélő és az elbeszélői síkok váltakoztatásával lehetővé válik ennek az animálisra redukálódott, patologikus esetté vált embernek a megragadása. A háború kórtana szerint a döögök eltakarításának „mestersége” nála szükségszerű. Az önazonosság elvesztésének története egybeesik az ország széthullásával, ami a háborús atrocitásokhoz vezet. Az identitás nélküli ember részt vesz az atrocitásokban, csak vizeleté-

nek elakadása jelzi, hogy emberiességét nem veszíti el teljesen. *A dögeltakarító* mégsem antihumánus regény, mert háborúellenessége jól belátható az elbeszélő perspektívájából, a naturalisztikus ábrázolás pedig csak fokozza etikai pozícióját. A háborúba sodródó, a háború körülményeihez kényszerűen alkalmazkodó, a háborús tapasztalatokat feldolgozni nem tudó ember története sorstörténet, melyet Danyi Zoltánnak meg kellett írnia, hogy a regény végén a spliti toronyból kitekintve nyerje el a tisztaságba, esetében az írásba vetett hitét: „...igen, minden bizonnyal ez a négy-öt évvel korábbi tél jelent meg előtte, és csak ezért látta most a katedrális tornyából fehérnek Újvidéket, gondolta, majd átment egy másik ablakhoz, amely a tengerre nyílt, és ebből az ablakból azután sokáig csak nézte, nézte, nézte a tengert, és valami szokatlan megnyugvásféleség járta át, egy azelőtt ismeretlen megkönnyebbülés, mert úgy érezte, hogy meg tud végre bocsátani Újvidéknek, meg tudja bocsátani ezeket az elhibázott éveket”. Érdekes, hogy Sirbik Attila is egy tornyot választott regénye metaforájává, a rovinji *St. Euphemiát*, amelyet a háborúban veszít el a fiatal generáció.

A dögeltakarító egyszerű szüzséje nem érvényesülne igazán a fabula szövésének mesteri rétegződése nélkül, amelyet a szerző a narráció bonyolult eszközeivel ér el. Sor kerül itt közvetlen és közvetett elbeszélésre, amit Danyi azzal fokoz, hogy egy beiktatott történetet egyik hőse nézőpontjából meséltet el. De a többszólamúság sem lenne elegendő még egy szerzői bravúr nélkül: az elbeszélő kitalált hallgatóihoz fordul, nekik intézi monológját, miközben az sem fontos már, hogy pl. az ápoló vagy egy bécsi klosár épp jelen van-e vagy alszik talán. A polifóniát a regény szerkezete is biztosítja. A hét fejezetnek hét külön címe van. Hét fejezet, hét különböző nekifutás a háborús történet rekonstruálásának. Hogy erről van szó, azt a rövid szüzsé a szerzőnek szinte önmagához szóló ismétlődő visszaidézése igazolja. A szüzsét így lehetne röviden összefoglalni: az elbeszélő Szerbia embargós éveiben benzint csempész a szerb–magyar határon. Így válik aztán a benzinmaffia tagjává. Berlinbe kerül, és egy homályos eset után a kórházban köt ki. A benzinesek után a dögeltakarítóknál dolgozik a háború hivatalos befejezéséig. A történet végéhez hozzátartozik egy spliti kitérő, ahol egy háborús gazdag villája falára rakja ki a szétesett Jugoszlávia Szerbiára szűkült címerét. Egyedüli fogódzója a sima lapú fehér füzet, amelyet sohasem sikerül teleírnia, egy-két mondat után eldobja, majd újat vesz. Az eltelt tíz–tizenöt év után aztán a füzet borítója feketévé válik. A háború patológiája a fabulában bontakozik ki. A benzincsempészet a beleit támadja meg, a dögeltakarítás közben eláll a vizelete. A beiktatott szerelmi történet is patologikus. Az aktus naturalista leírása nem a szerelmi érzés, hanem a gyengédség teljes hiányát jelzi, mint a lovak – mondja. A

háború totális brutalitásának leírása Danyi Zoltánnak a poésie brute mellett való végső döntéséről szól. A szabadcsapatok garázdálkodása után írni nem lehet, de ha mégis megbocsát, a háborús tapasztalat már csak egy fekete füzetbe kerülhet. A botrány így sem ér véget, amiről a belgrádi Hotel Moszkva teraszán bizonyosodik meg az elbeszélő. A békeidőbe így ível át a háborús trauma: „...ők a pisztoly csövét is csak szopogatnák, mint a vaníliafagylaltot a kiskanálról, gondolta, főleg az a tányérképű, azzal a gusztustalanul kipirosított szájával, neki egészen a torka mélyéig lenyomná, ha másért nem, akkor csak azért, mert ezek a háború alatt ugyanígy szopogatták a fagylaltot a Hotel Moszkva teraszán, miközben ők a horvát tanyákat fosztogatták...”

Az identitás nélküli ember vajdasági magyar. Önmaga megértésére sem itt, sem Magyarországon nem számíthat. Részvétele a háborúban legyen az kényszerű, vagy ahogyan a *St. Euphemiában* önkéntes, kérdésessé teszi önmaga megtalálásának, szerepe tisztázásának minden kísérletét. Sem a szentendrei exjugós, sem pedig a benzinesek háború utáni temerini összejövetelén az elbeszélő nem akar már önmagával azonosulni. Egyszerűen kihagyja ennek a lehetőségét. Lehet-e önazonosság nélkül élni? – teszi fel a kérdést a regény. Vagy csak egy ilyen hasadós állapot megragadásával lehet hiteles egy író. A dögeltakarító annak a belátása, hogy a tiszta irodalom a piszkos háború tükrében csak égi adomány lehet, elérését eljátszottuk, vagy mások játszották el velünk. Marad csupán az identitás nélküli lét, ami végtére szép is lehet egy regényben, ha elfogadjuk az isteni játékszabályokat.

Különös, hogy a patológia szó eredete a véletlen koincidencia folytán elvezet bennünket az orvostudománytól Arisztotelészen és Platónon át egészen Danyi Zoltán nyelvfelfogásáig. A *logosz* szó etimológiája változatos. Alkalmazása a filozófiában a leggyakoribb, de retorikai és poétikai értelemben is használatos, legáltalánosabban pedig a nyelvet értjük alatta. Hölderlin szerint „[e]zért adatott a javak legveszélyesebbje, a nyelv az embernek [...], hogy tanúsítsa, micsoda ő...”¹ Ebben az értelemben Danyi Zoltán regénye bevezetés a háborúról szóló beszédbe. A *logosz* birtokában a hatalom – helyzete folytán – a legnagyobb gaztettekre képes. A háborúról szóló beszéd a gaztetteket a nyelv gyökeréig leplezi le. Danyi nyelvfelfogása a regény megértésének a kulcsa. Szóhasználata pl. a húgy, a fing, a szar, szóalkotásai mint pl. a nagy nemzeti eszmét kifigurázó graffiti neve, a négylevelű faszhere olyan blaszfémiák, amelyet csak az önazonosságát

¹ Martin Heidegger: *Magyarázatok Hölderlin költészetéhez*. Latin Betűk, Debrecen, 1998

a háborúban elvesztett ember mondhat ki hitelesen. A regény elbeszélője vajdasági magyar, aki „téves csatatéren” találta magát. Nyelve is vajdasági, a szerző a nyelvetéteket szándékosan nem fordítja le, hanem szerb eredetiben közli, hol pedig éneklí, hogy „tanúsítsa mi ő”, az identitás nélküli ember, aki már a magyarországi exjugós környezetben sem érzi otthon magát. Pacifizmusa az animálisra redukálódott ember humánnum után való utolsó jajkiáltása.

A háború patológiáját az elaljasodásnak zsigeri elváltozásai érdeklik a háborúzókat mindkét oldalán. Celia történetében P. a másik fél perspektíváját képviseli, ami nélkül Danyi Zoltán regénye nem lenne tökéletes. P. kóros álmatlanságban szenved, melyet különböző energiákkal orvosol. Patologikus kapcsolata Celiával, a horvát tiszt lányával eleve reménytelenségre van ítélve. P. beiktatása a regénybe a háború máig ható traumáját állandósítja. Hogy az elbeszélőnek sikerül-e feldolgoznia végül mindezt, arra talán *A dögeltakarítót* záró sorok adnak reményt: „...miután a *Slobodna Dalmaciját* átlapozta, kedve lett volna meginni egy pálinkát, és jó lett volna, ha így ér véget, jó lett volna, ha ezzel fejeződik be, jó lett volna egy bácskai pálinkával befejezni ezt az egészet”.

